

פרק ראשון

ס"ד לוי, בשמו המלא שמואל דניאל לוי (1874–1970), נולד בתואן. הוא התחנך בבית הספר לבנים של כ"ח בעיר ולאחר מכן נשלח אף הוא ללמוד בבית המדרש למורים בפריז. בתום לימודיו, בשנת 1891, הוצב כמורה בטנג'יר. בשנים 1893–1895 ניהל את בית הספר של כ"ח בעיר סוסה שבתוניסיה, ומ־1900 עד 1902 ניהל את בית הספר של הרשת בקובלנקה. בשנת 1903 נשלח לארגנטינה מטעם יק"א (החברה היהודית להתיישבות) ושם שימש כמורה, כמנהל וכעובד סוציאלי בבתי הספר של החברה במחוז בואנוס איירס. עם חזרתו לקובלנקה, בשנת 1913, החליט להקדיש את זמנו ליוזמות פילנתרופיות. הוא הצטרף לתא ציוני שהוקם בעיר, ובשנת 1927 נבחר לנשיא קק"ל במרוקו. לוי האריך ימים והמשיך בפעילות ציבורית ענפה עד מותו בשנת 1970. הוא ילווה ספר זה עד סופו.¹⁰

דוד יום־טוב צמח (1869–1940) נולד בימבול שבבולגריה. התחנך בבית הספר של כ"ח בעירו, ולאחר מכן נשלח ללמוד בבית המדרש למורים של כ"ח בפריז. לאחר סיום לימודיו בבית המדרש לימד בבתי ספר בקהילות יהודיות בבולגריה, בעיראק ובסוריה. ניסיונו להקים בית ספר של הרשת בתימן לא צלח. בשנים 1913–1924 היה מנהל בבית הספר של כ"ח בטנג'יר, ובשנים 1924–1940 שימש נציג כ"ח מול שלטונות הפרוטקטורט.¹¹

מואיז (משה) נהון (1870–1928) נולד בטנג'יר, התחנך בבית הספר של כ"ח בעיר ולאחר מכן נשלח ללמוד בבית המדרש למורים בפריז. בשנת 1889 חזר למרוקו והחל ללמד בבית הספר של הרשת בפאס. בשנת 1892 הועבר ללמד בבית הספר בטנג'יר, ולקח חלק בהקמת ארגון בוגרי כ"ח בעירו. ב־1897 הקים וניהל את בית הספר הראשון של החברה בקובלנקה, וב־1900 נשלח על ידי כ"ח לנהל קולוניה יהודית חקלאית ב־Réghaïa שבאלג'יריה. בתקופה זו התחזקה זהותו הצרפתית של נהון, והוא קיבל אזרחות צרפתית. בשנת 1912 חזר למרוקו, והיה מפקח בכ"ח. לאחר פרישתו הקים עם שני בניו חווה חקלאית ובה העסיק מוסלמים וצרפתים.¹²

סלומון בן אוליאל (1850–1921) נולד בטנג'יר, התחנך בבית הספר של כ"ח בעיר, ולאחר מכן נשלח ללמוד בבית המדרש למורים בפריז. הוא לימד בבית הספר של כ"ח בטנג'יר בשנים 1871–1873, ובשנת 1874 הקים בית ספר של הרשת בלאראש וניהל אותו במשך שש שנים. בשנת 1881 הקים בית ספר בפאס וניהל אותו במשך שמונה

10 לפרטים ביוגרפיים על לוי ראו לסקר, אינטלקטואלים, עמ' 54–59; צור, ראשיתו, עמ' 180–189.

11 לפרטים ביוגרפיים על צמח ראו לסקר, צמח.

12 לפרטים ביוגרפיים על נהון ראו לסקר, אינטלקטואלים, עמ' 59–64; גילסון מילר, נהון.

חיים טולידאנו (לוסיס) ורעייתו סימי; באדיבות משפחת טולידאנו-ברונשוויג

עשרה שנים. בתום קריירת הניהול שב לטנג'ר, עסק במסחר והשתתף בפעילות בוגרי כ"ח בעירו. בן אוליאל, בדומה לטולידאנו, בחר שלא להזדהות במאמר שכתב ב-*La Liberté*, וחתם באות B.¹³

מבחינת הביוגרפיות הקצרות הללו עולות נקודות דמיון בין הכותבים המאפשרות להגדיר את הפרופיל שלהם ולאפיין את הרשתות שאליהן השתייכו, רשתות שהשפיעו על מהלך חייהם והיו כר פורה לרעיונותיהם. כאמור, העיתון *La Liberté* יצא לאור בעיר הנמל טנג'ר שבצפון מרוקו, ולכל הכותבים הייתה זיקה לעיר: טולידאנו, נהון ובן אוליאל נולדו והתחנכו בה, ובהמשך חייהם שבו אליה וכיהנו בתפקידים ציבוריים; לוי נולד בעיר השכנה תטואן, והיה מורה ומנהל בטנג'ר; וצמח, שהיגר מבולגריה למרוקו, התגורר בטנג'ר וניהל את בית הספר של כ"ח שם. מיקומה של טנג'ר לחופי מצר גיברלטר הביא להשתלבותה בכלכלה העולמית ולהתפתחותה במאה ה-19. בשנת 1912

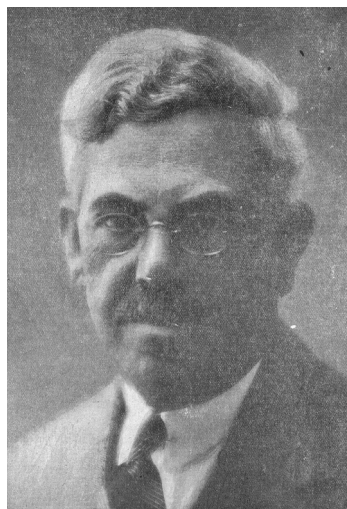
13 לא נכתב חיבור על בן אוליאל. לפרטים חלקיים על דמותו ראו לסקר, כ"ח, עמ' 65, 87, 110; מרגליו, מודרניות, עמ' 595.

פרק ראשון

מואיז נהון;

צילום מהעיתון *L'Avenir Illustré*

שמואל הניאל (ס"ד) לוי;

צילום מהעיתון *L'Avenir Illustré*

היה חלק הארי של מרוקו לאזור חסות צרפתי, וצפון מרוקו, להוציא טנג'יר, היה בחסות ספרד. בדצמבר 1923 זכתה טנג'יר למעמד בין-לאומי, והיא שמרה על מעמד זה עד סיפוחה למרוקו בשנת 1956, לאחר שזו קיבלה עצמאות. הקהילה היהודית בעיר לקחה חלק משמעותי במהלך זה ונוצרה בה עילית כלכלית שניהלה קשרי סחר עם אירופה ויצרה קשרים מסועפים, פילנתרופיים ותרבותיים, עם הקהילות היהודיות ביבשת. המפגש המוקדם של הקהילות בצפון מרוקו בכלל ובטנג'יר בפרט עם אירופה העניק להן יתרון על פני יתר הקהילות במרוקו, ולכן בניהן הם אלו שהובילו תהליכים כלכליים, חברתיים ותרבותיים בכלל הקהילות היהודיות במרוקו. מנהיגים, בעלי עסקים ואנשי חינוך רבים היגרו בראשית המאה ה-20 מצפון מרוקו אל ערי החוף והפנים, והובילו מהלכים שונים בקהילות.¹⁴ בני העילית מצפון מרוקו פיתחו תחושת עליונות תרבותית וחברתית כלפי אחיהם ותפסו עצמם מנהיגיהן של יתר הקהילות היהודיות. לכן אף שהמאמרים על התרבות העברית נכתבו בעקבות הרפורמות המקומיות בטנג'יר התייחסו כל הכותבים לבעיה ולצורך בפתרונה בכלל הקהילות במרוקו. טולידאנו סיים את אחד

14 על מקומה של טנג'יר כראשונה בתהליכי המודרנה במרוקו ראו כהן, מנהיגים; צור, ראשיתו; מורנו, אירופה; מרגליו, מודרניות.